

”Käsikopelolla”
Tutkimus sokean naisen seksuaalisesta kehityksestä

Päivi Minkkinen

Opinnäytetyö

YLEMPI AMK-TUTKINTO

Toukokuu 2005

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala

SAATTEEKSI

Olen hyvin kiitollinen Suomen näkövammaissäätiölle, Sokeiden ystävät ry:lle sekä Suomen vammaiskoulutuksen tukisäätiölle niiden suomasta taloudellisesta tuesta. Rahoituksen turvin sain irtaantua kahdeksi kuukaudeksi päivätyöstä haastattelujen tekemiseen.

Kiitos tutkimusta ohjanneille psykoterapeutti Maija Sirosole ja TtT Leena Liimataiselle Jyväskylän ammattikorkeakoulusta, heidän kannustavista ja lämpimistä otteistaan. Kiitos TtT Raili Välimalle Jyväskylän yliopistosta. Hänen viisaat ohjeensa ja innostava kiinnostuksensa ovat olleet merkittäviä siivittäjiä työn tekemisessä. Kiitos opiskelukumppaneilleni kaikissa seksologian opintojen vaiheissa. Vertaisuuden kokemuksilla ja ryhmältä saamallani vankalla tuella on paljon tekemistä tässä kaikessa.

Erityinen, lämmin ja nöyrä kiitos tutkimukseen osallistuneille naisille. Heidän panoksensa ja sitoutumisensa tutkimuksen tekemiseen ja sen tavoitteisiin on tämän työn kiistaton edellytys.

Ja vielä, kiitos läheiseni, mieheni Pekka, nuoret naiset, tyttäreni Katri ja Maria, kärsivällisyydestä, kiinnostuksesta ja tuesta.

Tekijä(t) PÄIVI MINKKINEN	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 36	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ saakka	
Työn nimi ”KÄSIKOPELOLLA” Tutkimus sokean naisen seksuaalisesta kehittämisestä		
Koulutusohjelma Terveysten edistämisen ja ehkäisevän työn koulutusohjelma, Seksuaaliterveyden edistämisen suuntautuminen		
Työn ohjaaja(t) TtT Leena Liimatainen ja THM, psykoterapeutti Maija Sironen		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella syntymästään sokean naisen seksuaalista kehittymistä sekä selvittää, onko siitä löydettävissä tekijöitä, joita näkövammaisten, erityisesti lasten ja nuorten parissa työskentelevät sekä terapiatyötä tekevät voisivat hyödyntää. Tutkimus pyrki luomaan kuvaa tutkimukseen osallistuvien ihmisten ja tutkijan dialogisessa vuorovaikutuksessa syntyneestä maisemasta. Se pyrki johtopäätöksiin ilman etukäteisiä määritelmiä tai rajauksia.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä oli haastattelu. Haastattelujen pohjana käytettiin seksuaaliterapia-arvioissa käytettävää seksuaalianamneesilomaketta. Haastattelut olivat olemukseltaan dialogisia, vuorovaikutteisia ja tutkimuksesta tehtävät päätelmät arvioitiin yhdessä haastateltavien kanssa.</p> <p>Tutkimus osoitti, että sokean naisen saama seksuaalikasvatus on huomattavan puutteellista. Sokea nainen tai tyttö joutuu myös näkevää naista useammin hyväksikäytetyksi. Hyväksikäyttö voi olla sosiaalista, henkistä tai fyysistä, tai seksuaalista, jolloin se on kaikkea tätä. Sokealla on myös mahdollisuus joutua hyväksikäytetyksi tulemisen kaltaisiin tilanteisiin, jolloin hän joutuu todistajaksi tapahtumalle tai olemaan läsnä tilanteissa, mitä ei haluaisi olla tai mihin ei joutuisi, jos olisi näkevä.</p> <p>Tutkimuksen tuloksista on pääteltävä, että sokea ja vaikeasti näkövammaisen lapsi ja nuori tarvitsee hänen vammansa huomioon ottavaa seksuaalikasvatusta. Hänen tarpeensa on myös saada jatkuvaa tulkintaa ja opastusta siitä, miltä asiat ja miltä hän itse verrattuna toisiin näyttää. Mahdollisuudet lisätä tietoisuutta itsestään, muista ihmisistä, maailmasta ja sen ilmiöistä vähentävät riskiä tulla loukatuksi tai hyväksikäytetyksi.</p> <p>Tutkimus nosti esiin tarpeen tarkastella näkövammaisten miesten seksuaalisuutta, sen kehittymistä ja siinä vaikuttavia tekijöitä.</p>		
Avainsanat (asiasanat) sokeus, näkövammaisuus, seksuaalinen kehittyminen		
Muut tiedot		

Author(s) Päivi Minkkinen	Type of Publication Master's Thesis	
	Pages 36	Language Finnish
	Confidential Until ☐	
Title Research of born blind women's sexual development		
Degree Programme		
Tutor(s) Ph.d Leena Liimatainen and psychotherapist Maija Sironen		
Abstract <p>The meaning of the research was to observe born blind women's sexual development and to clear out if there is any elements the people working with the visually impaired persons, especially children and adolescent, and those who practice therapy work could make a use. The object of the research observing was the results got from the used methods and the starting point was to observe the phenomenon without exploring problems or assumptions. The research didn't really lean on the actual frame of reference as it aimed to create a vision of the view that was born during the dialog between the researcher and people participating the research.</p> <p>Interviews were used as a research method. The base of the interviews was sexual history form used in the assesment done in sexual therapy. There were lots of dialogues and interaction in the interviews, and the conclusion made from the reseach were evaluated together with the people who were interviewed.</p> <p>The research showed that the sexual education directed to blind women was extremely deficient. Blind females may get abused more often and more easily than the females with normal vision. Abuse can be social, mental or physical or all of those; sexual. There is a possibility that the blind people might face a abuse kind of situations where they have to witness abuses or they're being forced in situations they do not want to be and which would never happen if they had a normal vision.</p> <p>Results of the research showed that the blind and visually impaired children and adolescent need a sexual education considering their disabilities. It's also needed that they get help to visualise what things around and how themselves look like. The possibilities to add awareness of themselves, other people, the world around and its phenomena, decrease the risk to be insulted and abused.</p> <p>The research arose the issue that it is also important to observe the sexuality, its development and the elements in it of visually impaired men.</p>		
Keywords Sexual development, visually impaired, blindness		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA LÄHTÖKOHDAT	2
3 TUTKIMUSMETODI.....	5
4 HAASTATTELUT.....	11
4.1 ALKUHAASTATTELU.....	11
4.2 HAASTATTELU - Lapsuus ja murrosikä	13
4.3 HAASTATTELU- Aikuisuus ja tämänhetkinen tilanne	19
4.4 HAASTATTELU- Yhteenveto ja prosessin päätös	23
5 PÄÄTELMÄT.....	27
6 POHDINTA	28
LÄHTEET	32

1 JOHDANTO

Tutkimukseni tarkastelee sokean naisen seksuaalista kehittymistä ja siinä vaikuttavia tekijöitä. Aihe syntyi vähitellen seksologian opintojen aikana. Kliinisen seksologian opetus ei missään opintojen vaiheessa tarjonnut tietoa tai sen lähteitä aistivamman seksuaalisuudesta. Myös asian itsenäisempi tarkastelu ei johtanut mihinkään suuntaan. Syntymästään sokean seksuaalisesta kehittymisestä ei ole tehty aiemmin tutkimusta. Syntyi tarve ja toive saada näkymiä ennen katsomattomaan maisemaan ja kertoa siitä. Aiheen syntymisen jälkeen määrittyi alue lisää.

Halusin haastatella kahta - kolmea syntymästään sokeaa tai varhaislapsuudessa sokeutunutta ihmistä. Pidin tärkeänä saada nähdä oliko sokeudessa ja seksuaalisuuden kehittämisessä jotakin sellaista, jonka voisi poimia ja nostaa valoon tuomaan merkitystä terapiatyöhön ja näkövammaisten lasten parissa työskenteleville. Tutkimus on siten eräänlainen kertomus matkasta tuntemattomaan.

Työn alussa pyrin tarkentamaan kuvakulmaa ja kertomaan lähemmin siitä, mitä tutkimuksellani tarkoitan. Kuvaan yksityiskohtaisemmin ne laadullisen tutkimuksen periaatteet, joille työ eniten nojaa. Näin selkiytyvät työssä sijaitsevat näkökulmat, mitkä työn edetessä hahmottuvat ja kirkastuvat edelleen.

Seuraavaksi kuvaan tutkimisen tapaa, käytettyä metodia. Kuvaan siten menetelmää, oikeastaan menettelyä, miten työ toteutui, miten aineisto sai hahmonsaa ja mikä tekemisessä oli merkittävää. Kuvakulma tarkentuu toivoakseni entisestään kun pyrin selkiyttämään niitä edellytyksiä joita koko työn tekemisellä oli. Aukaistuiksi tulevat entisestään näkökulmat, ajatteluni ja ymmärrykseni perustat sekä sen eettisen perustelut. Esille nousevat myös matkan yllätyksellisyys sekä tekemisen onnistumisen ja menetelmän toimivuuden arviointi

Tutkimusaineistoa kuvaamalla pyrin avaamaan keskusteluja niin, että ne mahdollisimman paljon muistuttaisivat sävyineen ja vivahteineen käytyjä todellisia keskusteluja. Toisaalta, niiden avaamisessa merkittävää ja näkyvää on myös se, miten keskeistä on haastateltavien tunnistamattomina säilyminen ja sen vaaliminen.

Kuvauksessa nousevat esille tarkennusten jälkeen yhteisiksi muodostuneet päätelmät. Kävimme haastateltavien kanssa läpi tehdyt kuvaukset ja suuntasimme niistä tulevaisuuteen. Kiteytimme näin työn merkityksiä ja jatkotutkimusaiheita.

Tutkimuksen loppuosassa, pohdinnassa, kertaan tutkimuksen tekemisen kannalta tärkeitä elementtejä. Tarkastelen tutkimuksen antia tutkimukseen osallistuneiden, mutta myös yleisemmin näkövammaisuuden tasolla. Arvioin tutkimuksen tulosten ja sen toteuttamisen luottamuksellisuutta. Sen edellyttämä tutkijan ja haastateltavien välinen luottamus tulee myös pohdinnassa huomioiduksi. Edelleen, tutkijan paikka, positio sekä tutkimuksen osoittama yleinen merkitys sekä mahdollisen jatkotutkimusaiheiden tarkastelu sisältyy pohdintaan.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA LÄHTÖKOHDAT

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sokean naisen seksuaalista kehittymistä ja siinä vaikuttavia tekijöitä.

Teen päivätyökseni terapiatyötä ja olen oppinut uskomaan asioiden kehkeytymiseen, syntymiseen ajan saatossa, sitten kun on niiden aika. Käsitys vahvistui tässäkin kohtaa. Tutkimusaihe syntyi ja ilmaisi itsensä luontevasti ja osoittautui heti tärkeäksi ja tutkijan kannalta kiinnostavaksi, haastavaksikin.

Eniten aiheen syntymiseen tiedän vaikuttaneen sen, että olen itse näkövammainen. Heikon näöntarkkuuden ja voimakkaan valonarkuuden lisäksi en näe värejä. Harmaan eri sävyin maailman hahmottavana edustan siis hyvin pientä vähemmistöä. Vieraus, outona oleminen ja erilaisuus ovat siten oman elämäni kautta minulle tuttuja. Uskoin juuri vammaisuuden kokemuksista johtuen siihen, että pystyisin liikkumaan lähempänä katsottavaa maisemaa kuin ihminen, jolla ei kokemusta asiasta ole.

Aiheen syntymisen aikoihin kuulin ohimennen radiosta tutkimustavasta, missä tutkija sijoittuu siihen maastoon, missä tutkittava ilmiö sijaitsee. Puhuttiin osallistuvasta

havainnoinnista. Asia laittoi minut miettimään omaa osallisuuttani suhteessa tutkittavaan.

Huononäköisenä on tottunut menemään lähemmäksi että näkisi paremmin. Tottunut katsomaan, tottunut tietämään, että on tärkeää nähdä ja kun näkee vähän ja huonosti, haluaa nähdä enemmän. Näin määrittyy oma positioni tässä työssä. Se ei voi olla muuta kuin henkilökohtainen ja ainutlaatuinen. Filosofin Juha Varton sanoin ”Jokaisen ihmisen paikka ja jokaisen ihmisen kokemus on ainutlaatuinen, eikä se ole korvattavissa. Ihmisellä on myös tämän takia kokonaan oma käsityksensä maailmasta. Maailma ei tästä näkökulmasta näytä ollenkaan samalta kuin se näyttää jossakin muualla, jonakin muuna aikana, jonkun muun näkemänä.” (Varto 1996, 16–17)

Mutta jos ei koskaan ole katsonut, mitään, ketään, minnekään. Miten silloin rakentuu kuva itsestä ja toisesta, miten toisesta sukupuolesta? Miten itsessä tapahtuvat muutokset tuntuvat ja mitä ne merkitsevät? Aioin tarkastella näitä asioita haastatteleamalla kahta tai kolmea sokeaa ihmistä. Näin aluksi tärkeänä kohdata ihmisiä, joilla ei olisi näköhavaintoihin perustuvaa kuvaa itsestään tai toisesta ihmisestä. Lisäksi toivoin saavani haastatella ainakin yhtä miestä. Koko elämänsä täysin sokeana eläneitä haastateltavia ei syksyyn mennessä löytynyt samoin kuin ei yhtään miestä, huolimatta koko maan kattavasta hakualueesta.

Aluksi koin mieshaastateltavien puuttumisen ongelmalliseksi. Sitä se oli itselleni hyvin henkilökohtaisella tasolla. Kanssakäyminen naisena naisten kanssa asettaisi itseni likoon enemmän, joutuisin olemaan paljaana. Tunnistin tuntevani pelkoa tämänkaltaista osallisuutta kohtaan. Samalla jouduin pohtimaan tutkimuksen objektiivisuutta, sitä myöten koko laadullisen tutkimuksen olemusta.

Objektiivisuushan on tutkimuksen tekemiselle perusoletus ja lähtökohta. Mutta ihmistutkimuksessa, ihmisessä olevaa ilmiötä, maisemaa katsoessa se ei mielestäni ole tavoiteltavaa, ylipäätään edes mahdollista. Ihminen on omine historioineen, näkemyksineen, tapoineen ja tulkintoineen katsomassa maisemaa toisessa ihmisessä, yhtä salaisessa ja ainutlaatuisessa kuin itse, hänen kanssaan ja hänen avullaan. (Varto, 1996)

Laadullinen tutkimus, mitä kaikki ihmistä koskeva vähintään jossakin määrin on, on aina totuudellisuudeltaan, luotettavuudeltaan tulkinnanvaraista. Hyvin harva asia

ihmiselämässä on ehdotonta yleistettävää totta. Ja uskoakseni aniharva ihmistä koskeva tutkimus kirkastuu ehdottomina yleistettävyyksinä. (Varto, 1996)

Tämän työn luotettavuus rakentuu kaikkeen siinä itsessään olevaan kietoutuen. Kuten näen seksuaalisuuden olevan kaikessa meissä ja elämässämme läsnä olevana näen luotettavuudenkin liittyvän kaikkeen siihen avoimuuteen ja nöyryyteen johon työ pyrkii nojaamaan ja sitoutumaan.. Luotettavuutta myös alleviivaa se laadullisen tutkimuksen luonnehdinta, jota lähinnä näen työn ja sen eettisen perustan eniten liikkuvan.

”Laadullisen tutkimuksen metodologia pyrkii sen esille tuomiseen, MITÄ olisivat ne laadut joita pitäisi tutkia ihmisen kohdalla, sekä, MITEN niitä voidaan tutkia siten että ei niistä menetetä sitä, mikä on ihmistä”. (Varto 1996)

MITÄ on tässä työssä samaa kuin tarkoitus itse, tehdä näkymätöntä näkyväksi. Tavoitteena on näin lisätä yleisesti tietoutta sokean naisen seksuaalisesta kehittymisestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Samoin, tavoiteltavaa on saattaa terapiatyötä ja näkövammaisten lasten ja nuorten parissa työskenteleviä tietoisemmiksi seikoista joilla voidaan edistää näkövammaisen eheää kasvua omaksi täydeksi itsekseen.

Matkalle lähtemiseen liittyy aina mielikuvissa elämistä. Arvailu, olettaminen, varovainen ehdottelu, vaikka kuinka yrittäisimme siitä tyhjentyä, on osana tutkimisen lähtökohtaa. Puhumme ennakko-olettamisesta, filosofi Heidegger esiymmärryksestä, mikä hänelle on sitä ” millä me olemme aina jo ymmärtäneet ihmisen, itsemme, toiset ihmiset ja ihmisen suhteessa maailmaan” (Heidegger 1991, Varto 1996). Kun sanomme MITÄ on jo jossakin sisällämme hentoinen, udunverhoinen kuva vastauksesta. Juuri tämä kohta on tutkijan rajanylityspaikka. Näyttäessään, todistaessaan henkilöllisyyttään, sitä kuka ja mikä on, tutkija, päästäkseen sisemmäs tarvitsee tulkkia, matkaopasta ja kädestä pitäjää. Tutkiminen, tutkimusmatka on yhteistä taivallusta ja udun hälventämistä.

Menneeseen, elettyyn elämään matkaaminen on historian tutkimusta. Liikutaan ajassa, paikoissa, ympäristöissä, iässä. Liikutaan omissa kokemisissa, tuntumisissa, jäljissä. Tarkastellaan muistin kautta omaa elämää ja kerrotaan siitä, tässä hetkessä ja ajassa. Omaan historiaansa perehtymällä voi saada parhaimmillaan itseensä rikkaamman ja

ulotteisemman yhteyden: ”Kun muistelija muistaa elävästi tai kokee muistavansa, kerrontahetken ja tapahtumahetken etäisyys muuttuu. Ajanjakson yli virittyy silta yhdistämään tätä päivää ja eilistä. ”Muiston preesens” on lähempänä, muistelija aistimellisesti käymässä siellä hetken aikaa.” (Vilkko 1997)

Myös tässä kohti määrittänyt oma positioni tutkijana, sillä terapiatyökin on luonteeltaan historian tutkimusta. Kohtaamamme ihmiset ovat kanssamme läsnä elämäkertoineen, me heitä kohtaamassa ominemme. Vaikka keskitymme, yritämme keskittyä käsittelemään esimerkiksi ongelmia ja muutosta tarvitsevia asioita tässä ajassa ja suuntaamaan katsettamme tulevaisuutta kohti, on sylissämme joka hetki mennyt aika. Tähän mennessä elämämme elämä on tehnyt meistä kaikista sen, jota ja kuka tällä hetkellä olemme.

Kuulemamme tarinat käyvät hiljaista vuoropuheluaan oman kertomuksemme kanssa. Niiden pohjalle rakentuen teemme vuorovaikutuksessamme tämänhetkistä todellisuutta, joka silmänräpäyksen jälkeen on jo vanhentunut. Elämä kaikkienensa on nyt vain tämän hetken. Ajassa, tässä kohti oleminen on rajalla olemista; nykyhetki on vain ohuen ohut raja eilisen ja tulevaisuuden välissä.

3 TUTKIMUSMETODI

Tutkimuksen aiheen synnystä lähtien oli selvää, että aiheeseen, maisemaan olisi mahdollista päästä lähemmäs menemällä lähelle, puhuttamalla, haastatteleamalla, olemalla sanallisessa vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa, joka ei näe. Hain haastateltavia levittämällä sanaa Näkövammaisten keskusliiton aluesihteereiden keskuuteen. Laadin lyhyen tiedotteen aiheesta sisällyttäen siihen toiveen siitä, että aiheesta, haastateltavaksi ryhtymisestä kiinnostuneet antaisivat yhteystietonsa joko aluesihteereille tai suoraan minulle. Myöhemmin soitin kahdelle kiinnostuksensa ilmaiseelle ja yhteystietonsa antaneelle naiselle.

Kävimme lyhyet puhelinkeskustelut tutkimusaiheesta, mahdollisesta haastateltavaksi ryhtymisestä. Kerroin hieman itsestäni, koulutus- ja työtaustastani, myös motiiveistani

tutkimukseen ryhtymiselle. Sovimme puhelujen päätteeksi kummankin naisen kanssa tapaamiset, joiden tarkoituksiksi katsoin lähemmän tutustumisen aiheeseen, ennen kaikkea siksi, että molemmat sen jälkeen voisivat tehdä päätökset mahdollisesta sitoutumisestaan tutkimukseen.

Tapaamiset ajoittuivat pian puhelinkeskustelujen jälkeen. Aiempien keskustelujen aiheita tarkenneltiin. Kävimme keskustelua tutustumisen merkeissä. Korostin samalla sitä, ettei tapaaminen vielä merkinnyt sitoutumista ja pyysin kumpaakin vielä rauhassa, itseään kuunnellen pohtimaan ryhtyäkö enempää keskustelemaan aiheesta ja sitoutumaan näin tutkimuksessa mukana olevaksi. Halusin itse myös varmistua siitä, että ajatukseni tutkimuksen aiheesta ja sen tekemisen luonteesta oli oikein viestitetty ja tullut ymmärretyksi. Keskustelujen päätteeksi kumpikin kertoi haluavansa jatkaa tutkimukseen liittyvän yhteistyön merkeissä. Sovimme alustavasti kahdesta - kolmesta tapaamiskerrasta ja ensimmäisten kohtaamisten ajankohdat. Tämän, kuten seuraavatkin keskustelut taltioin nauhalle.

Haastattelun runkona käytin Joseph ja Leslie LoPiccolon seksuaalianamneesi/seksuaaliterapian historianottohaastattelulomaketta, jonka suomeksi on muokannut Tuisku Ilmonen vuonna 1994 (Ilmonen & Karanka 2001). Lomake oli tullut minulle viime vuosien varrella tutuksi terapiatyössä. Tunsin sen käteen istuvana ja sen sisältämät kysymykset suuhun sopivina. Lomake oli ollut mukana lukuisissa yhteistöissä ja olin tottunut nojaamaan siihen tarpeen tullen väljästi tai enemmän yksityiskohtaisesti kysymyksiä ja niiden järjestystä seuraten. Toivoin sen tässä yhteydessä toimittavan kompassin, suunnan näyttäjän tehtävää.

Kummankin tutkimukseen osallistuvan kanssa tapasimme ensimmäisen arviokeskustelun lisäksi kolme kertaa. Ensimmäisen varsinaisen haastattelutapaamisen aihepiiri liikkui lapsuuden ja nuoruuden vaiheissa: perhesuhteet, asuinpaikat, leikkikaverit, koulun aloittamiset ja muistelua niiden äärellä. Oman kehon löytäminen, tiedon saanti; kaikki nämä olivat esillä keskusteluissa hahmottuvaan elämäkertakertomukseen sisältyneenä.

Toisen tapaamisen tematiikka liikkui puberteetti-ian jälkeisessä nuoruudessa, tavoittaen siitä aikuisuuden ja nykyhetken. Kolmannen, ikään kuin ylimääräisen tapaamisen sovimme toisen kohtaamisen yhteydessä. Totesimme, että tarvitaan aika

yhteenvedon tekemiseen ja näkymien tarkentamiseen. Oma ajatukseni oli myös antaa haastateltaville, itsellenikin mahdollisuus tässä kohden päättää haastatteluprosessi ja antaa tilaa siihen liittyville ajatuksille ja tunteille.

Useamman haastattelukerran toteuttaminen on perusteltua myös työn luotettavuuden kannalta. Ilman tutkittavan ja tutkijan välistä luottamusta ei voi syntyä luotettavaa tutkimusta (Alasuutari 1993). Oman elämäkokemukseni synnyttämä käsitys on, että ihmisten välinen luottamus syntyy monen tekijän summana. Syntyy jos on syntyäkseen, voitaneen sanoa, mutta syntyy, jos kumpikin osapuoli siihen pyrkii, sitä toivoo ja tekee sen eteen työtä. Suurimman työn luottamuksen syntymisessä tekee kuitenkin aika. Ajan saatossa rakentuu ihmisten välille tuttuus, tottumus ja yhteiseksi tullut tapa olla ja puhua yhdessä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan ja tutkittavan välisen luottamuksen synnylle edellytyksenä voi pitää kanssakäymisen vastavuoroisuutta ja molemminpuolisuutta (Kaufman 1994, Saarenheimo 1997, 55). Osapuolet ovat antamassa ja saamassa, parhaimmillaan jakamassa jotakin yhteistä, ihmisinä, samanarvoisina. Tässä työssä naisena oleminen ja näkövammaisuus ovat pohjana vastavuoroisen kanssakäymisen toteutumiselle.

Haastattelun kysymyssarja mielestäni tuo esiin elämän, kaiken kehityksen kerrostumista. Se mitä elämämme tähän mennessä on ollut, mitä kokemuksemme ovat, on asioiden kerrostumista, kutoutumista meissä. Näin oman historiansa äärellä vastaaja kokoo elämänsä vaiheita yksiin kansiin, eheämmäksi kertomukseksi itsestään itselleen. Ajattelen jo tämän kokemuksen seksuaaliterapiassa olevan itsessään hoitavaa. Suoraan omaan elämään kohdistavat kysymykset vähentävät normaaliuden, keskimääräisyyden, terveyden painetta. Kysymykset eivät jätä liiaksi tilaa sille, miten muut ihmiset elämänsä ja seksuaalisen kehityksensä kokevat. Ei tule tarpeelliseksi vertailla ja arvostella omaa elämää muiden näkökulmista. Sen sijaan tulee keskeiseksi arvioida, miten seksuaalinen kehittyminen on toteutunut suhteissa muihin ihmisiin, yhteisön ja yhteiskunnan kulttuuriin ja miten suhde itseen tässä valossa on muotoutunut.

Vaikka haastattelutilanteissa aihepiirin runko määrittyi kysymyssarjan kautta, olivat tutkimuksen tapaamiset enemmän keskustelevia. Yksisuuntaisen kysymys-vastausmenettelyn sijaan avoimempi, vuoropuhelevampi ja moniäänisempi dialogisuus menettelytapana on ihmisten välisessä kanssakäymisessä luonnollista, tasavertaisuutta

korostavaa ja tavoittelemisen arvoista. Väistämätöntäkin se on, sillä se mielestäni on läsnä kaikessa elämän kontakteissa. Kaikki liittyy kaikkeen - periaatteella elämää hahmottaen dialogisuus on rihmastona, siteinä eri osasten välissä. Kreikan sanat dialogos, kahden välissä selittävät itsessään kahdenvälisen vuoropuhelun sisintä. Asiat, sanojen kautta käyty keskustelu, tapahtuu osapuolten välissä. Norjalaisen sosiaalipsykologi Tom Andersenin käsitys on, että dialogissa käytettävällä kielellä, sen sisältämällä sanoilla, me luomme elämämme merkityksiä ja sitä kautta koko maailmaa (Andersen 1998). Näkemykseen on helppo sitoutua. Kokemukseni mukaan on lähentävää keskustella terapiakanssakäymisessä puhumisen merkityksestä. Puhuessaan toiselle, samalla ja ennen kaikkea itselleen, ihminen tekee itseään itselleen näkyvämmäksi. Saattelemalla ajatuksissa tutuksi tullutta teemaa sanoiksi, puhutuksi puheeksi, saa sisäinen merkitys ulkoisen hahmon, jota voi lähestyä keskustelussa yhdessä toisen ihmisen kanssa. Näin on mahdollista arvioida, mitata ja muuttaa tietoisesti omia merkityksiään, luoda siis maailmaansa.

Tutkimuksen tekemisessä dialoginen menetelmä on enemmän kuin keskustelua. Juha Varto sanoo sen olevan haastattelumuoto, jonka päämääränä on saada esille tiettyjä laatuja, merkityskokonaisuuksia, yksittäisten tietojen sijaan. (Varto 1996) Dialogisessa vuorovaikutuksessa olevat ihmiset hakevat näin keskustelussa kielen avulla yhteistä ymmärrystä siihen maailmaan, mikä osapuolten välille on sanoista syntynyt. Tämä edellyttää asioiden tarkentamista, kysymistä, toistamista. Jo lähtötilanteessa se edellyttää tutkijalta sen tunnustamista, ettemme tunne emmekä ymmärrä toisiamme ja että sanat ovat vain kankea yritys kuvata sitä, mitä niillä tarkoitamme ja miltä ne meissä sisällämme tuntuvat. Se, että puhutaan, käytetään sanoja, on niin vähän suhteessa siihen, että on niin loppumattoman paljon sitä, mitä ei voi sanoa koskea, mitä eivät sanat ja kieli alkuunkaan riitä kuvaamaan.

Seksuaalisuuden ja sokeuden suhteeseen kohdentuvaa tutkimusta ei ole tehty. Siksi ei työlle ollut valmiiksi löydettävissä sellaista teoriaa, johon nojautua. Jokaisen tutkimuksellisen katselmuksen tulee kuitenkin, voidakseen todella tuottaa jotakin uutta tietoa tai katsantokantaa, perustella tekemiselleen ne sijainnit ja näkökulmat, joista käsin teemaa katsotaan ja kosketellaan. Uskon myös, että tutkimuksen menetelmän, tarkoituksen ja sen sisältämän katsomisen suunnan on hyvä elää sovussa sekä tukea ja tarvita toisiaan. Näen tämän työn pohjaavan siihen laadulliseen ja

metodologiseen tietoon, mikä on itselleni karttunut mm kirjallisuuden sekä kliinisen työn kokemusteni kautta.

Muistelemista tutkinut Marja Saarenheimo sanoo että ” lähestyessään tarkasteltavaa ilmiötä tutkija lähestyy sitä aina jo jostakin suunnasta eli jostakin ajattelutavasta tai diskurssista. Suunta taas määrittää ne rajat, joissa ilmiön merkitys voi hänelle näyttäytyä. Vaikka tutkija tunnistaisi kulloisenkin tietämisensä edellytykset ja rajat, ei niitä voi irrottaa tarkasteltavasta merkityksestä.” (Saarenheimo 1997, 27)

Tämän työn näkökulma, se suunta, josta se maisemaansa katsoo (Varto 1996, Saarenheimo 1997), on katsomisen, kysymisen, etsimisen ja jatkuvassa liikkeessä olemisen näkökulmaa. Se on vastauksen hakemista siihen, mikä olisi sellainen tapa sanoa jotakin sokeuden ja seksuaalisuuden suhteesta, joka mahdollisimman vähän kajoaisi, rikkoisi tai muuttaisi olevaa, ihmisessä olevaa. Näin se itsessään rajaa ulkopuolelle mm tytön ja naisen seksuaalisesta kehittämisestä tutkimuksellisesti ja opetuksellisesti sanotun. Se pyrkii välttämään niin paljon kuin mahdollista, sitä, mikä yrittää kertoa, miten asian pitäisi olla. Tämänkaltainen tietämistä välttävä suunnanmäärittely ja näkökulman valinta on välttämätöntä kun kyseessä on sokeus, näkemättömyyden maailma ja kun kyseessä on seksuaalisuus, kokemukseni mukaan ihmisessä oleva syvin, haavoittuvin ja yksityisin alue.

Näkökulma haastaa valitsijansa vartioimaan huolellisesti haastateltavien rajoja ja tunnistamattomuutta. Ennen työn aloittamista suunnittelemani mahdollisimman avoin ja suora nauhoitteiden ja käytyjen keskustelujen purku osoittautui tuoreeltaan käyttökelvottomaksi suunnitelmaksi. Tärkeintä aineiston, haastattelumateriaalin käsittelyssä on kunnioittaa tutkimukseen osallistuvien henkilöllisyyttä ja oikeutta ilman tulkinnanvaraa säilyä kaikilta osin koskemattomina. On pidettävä huolta siitä ettei aineiston käsittelyn yhteydessä mikään kerro ihmisestä henkilönä. ei luonnollisesti oikeaa nimeä, ei tarkkaa ikää, ei synnyin- ja asuinpaikkaa, ammattia tai toimeentuloon viittaavaa. Ei myöskään lapsuuden perhesuhteita, esimerkiksi perheen kokoonpanoa, ei nykyistä perhetilannetta. Kiistämätöntä on, että tuntui surulliselta kuvitella, mitä persoonasta, ainutkertaisuudesta ja niiden arvosta rajaamisen jälkeen jäisi jäljelle. Miten välittää tunnistamattomuutta kunnioittaen ihmisessä näkyvää kokonaisuutta, olemusta ja hänen kehollisuuttaan, sitä, miten nämä elementit olivat osina käytyjä keskusteluja? Ihminen on kokonainen, kehoa ja mieltä, eikä niitä

tutkimuksellisessakaan mielessä tulisi erottaa toisistaan. (Heidegger 1991, Varto 1996, 18) Erityisesti seksuaalisuuden kohdalla ne ovat ja näyttäytyvät erottamattomina ja ansaitsivat näin yhdessä tulla kuvatuiksikin.

Kaiken kaikkiaan, hämmennyksen jälkeen tunnistamattomuuden toteuttamisen merkitys pani tarkentamaan katsomisen suuntaa, tarkentamaan ja selkiyttämään. Lopulta saattoi levollisena todeta, että tässä kohden tutkimusmetodi, tekemisen tapa tuki työn tarkoitusta. Se pani nämä kaksi välttämättä tarvitsemaan toisiaan ja salli tekemisen näin parhaiten keskittyä tarkoituksenmukaiseen tavoitteeseen; katsomaan onko jotakin, mikä ansaitsisi tulla esille nostetuksi.

Työn aineistona olevat keskustelunauhoitteet tulevat näin aukaistuiksi suoraan vain paikoin, tarvittavin osin ja tarkasti tutkimukseen osallistuvien intimiteettiä kunnioittaen. Itse olen kuunnellut ne useaan kertaan pitkällä aikavälillä ja testannut näin niistä syntyneitä tulkintojani. Näin tuli tarkoituksen mukaiseksi nostaa esille suorina siteerauksina kuhunkin ikäkauteen ja kehitysvaiheeseen sijoittunutta sekä niistä painavaksi osoittautunutta puhetta. Painavuudella voi tässä yhteydessä kuvata sitä useutta, tiiviyyttä ja aihepiiriin keskustelussa käytettyä aikaa. Aineiston käsittely on siten myös omaa vuoropuhelua keskustelunauhoitteiden ja niistä eri vaiheessa esittämieni ajatusten kanssa. Luettavuuden helpottamiseksi käytän kuvauksessa haastateltavista heidän itsensä keksimiään peitenimiä. Itsestäni käytän siteerauksissa omaa nimeäni.

4 HAASTATTELUT

4.1 ALKUHAASTATTELU

Kumpikin haastateltava on aikuinen, mitä pidin tärkeänä kriteerinä alusta lähtien. Se, että nuoruusvuosiin on jo aikaa lupaa sen, että ihmisellä on etäisyyden tuomaa tilaa hahmottaa menneisyyttään ja elämäkokemusten karttumisen myötä luonnollista kykyä suhteuttaa ja tarkennella kokemuksiaan eri asemista. Lilja sijoittuu ikäryhmään 50 - 60-vuotiaat, Satu on häntä parikymmentä vuotta nuorempi. Voi siis sanoa heidän edustavan kahta eri sukupolvea, minkä voi myös ajatella tutkimuksen tulosten kannalta eduksi etenkin, kun haastateltavina on vain kaksi henkilöä.

Ensimmäinen kontakti kummankin kanssa tapahtui puhelimesta. Yhteystiedot saatuani soitin haastateltaville sopiakseni heidän kanssaan ensimmäiset, lyhyemmiksi aiotut ja tutustumiseen tarkoitetut tapaamiset. Ne toteutuivat kahden päivän säteellä. Kohtaamispaikoiksi sovimme ”jonkin muun kuin kodin”, mikä ajatus sopi kummallekin. Näkövammaisjärjestön toimitilat sopivat tähän tarkoitukseen hyvin. Koska sopimuksia ei tutkimukseen sitoutumisesta ollut tehty, pidin tärkeänä että ensimmäinen tapaaminen sijoittuisi sopivan neutraalille, mutta keskustelun kannalta jo turvalliselle alueelle. Ajattelin tapaamisen olevan kummallekin osapuolelle jonkinlainen tunnustelukohtaaminen. Olisi tilaa kertoa itsestään jotakin, mikä asian yhteydessä tuntuisi tärkeältä. Pidin tärkeänä saada tietää, mitä haastateltavat tutkimuksesta tähän mennessä olivat ajatelleet ja olivatko heidän käsityksensä siitä samansuuntaisia omieni kanssa. Asian tarkentaminen osoittautuikin heti tärkeäksi.

Päivi: ” Jos puhuttais vähän mistä tässä on oikein kyse. Että minkälaisin ajatuksin olet itse tämän suhteen liikkeellä? ”

Satu: ” Ymmärsin että teet ... Teet tutkimusta näkövammaisten seksuaalielämästä.

Nimenomaan syntymästään sokeitten. Sitä en tiedä, mille tasolle, minkälaisia kysymyksiä ja niin edelleen. ”

” Ei ole mulle vaikea asia. Ihan sama mitä kysyt. Multa saat aina vastauksen.

Onkohan ne aina olleet oikeita käsityksiä vammaisen seksuaalisuudesta, mitä ootte kuulleet? ”

Tarkensin tässä kohden kertomalla työn olemuksesta, tarkoituksesta ja tekemisen tavasta. Korostin, ettei tarkoitus ole tutkia sokean seksuaalielämää sellaisenaan vaan hakea yhdessä vastausta siihen, onko näkövammaisen seksuaalisessa kehittämisessä kenties jotakin sellaista esille nostettavaa, jota kannattaisi tarkastella ajatellen näkövammaisia itseään ja erityisesti nuorten näkövammaisten parissa työskenteleviä.

Päivi: ” paremminkin ajattelen että tämä olisi yhdenlainen yhteinen matka, jossa me käytäis yhdessä katsomassa fyysisen näkemättömyyden ja seksuaalisen kehittymisen suhdetta ”

Satu: ” kyllä ymmärsin, että siihen rajapintaan, miten se kehittyy näkövammaisella ja näkevällä teinillä ”

Pyysin haastateltavia lyhyesti kertomaan oman siihenastisen historiansa kulun. Se tapahtui kummaltakin varsin nopeasti ja vaivatta, kuin vahvasta tottumuksesta. Kävi ilmi, että haastateltavat olivat lukuisia kertoja olleet joissakin vastaavissa tilanteissa kertomassa itsestään. Oli ollut haastatteluja, omaan terveydenhoitoon liittyviä tilanteita, tutkimukseen osallistumisia. Itsestään kertomisen tapa, siinä käytössä olleet ilmaisut ja käytetyt sanavalinnat herättivät ajatuksia, kysymyksiäkin. Niihin palasimme myöhemmin, erityisesti keskusteluissa Liljan kanssa.

Ensimmäisellä tapaamisella kukin toi luontevasti keskustelun lomassa esille myös omaa motiiviaan tutkimukseen ryhtymiseen.

Satu: ” Siksi minä sanoinkin että kun tuo Auli (aluesihteerini) soitti, että mää ihan mielellään tuun ja kun mua kiinnostaa se lopputulos niin ihan mielellään oon tässä mukana. Tämä on semmonen aihe joka kiinnostaa mua ihan kauheesti. Ihan samalla lailla tämmönen seksuaalivalistus näkövammaiselle nuorelle niin kyllä se on ihan totta että ei me sitä saada, että se on vähä niin kuin kaikki muukin niin käsikopelolla se on mentävä ”

Päivi: ” Miltä susta kuulostaa tämä? ”

Lilja: ” Ihan hyvältä (tauko) Mulla on tuota semmosta ajatusta, toivetta, että jos minä saisin vähän apua nykyiseen seksuaalielämäni. Ja oon kyllä valmis kelaamaan elämäni ja tiiän, että semmosia kipeitäkin asioita siellä on. Oon niitä paljon työstänyt. ”

Päivi: ” Mitä se on kun sanot että kipeää niin pelottaako sinua tämä? Pelottaako se kipu, se lähinnä kyselyttää minua? ”

Lilja: ” Ei, eeei, mutta minä tiiän, että varmaan unissa saattaa näyttää. Että oonpahan vaan tietonen että ei kannata sitä sen kummemmin, että se niinku kuuluu tähän. ”

Päivi: ”Prosessiin?”

Lilja: ”Niin.”

Kerroin myös omista lähtökohdistani työhön ryhtymiseen. Erityisen tärkeältä tuntui saada kertoa omasta näkövammaisuudestani. Uskon sillä olleen merkitystä yhteistyön pohjan, luottamuksen ja sen myötä avoimuuden rakentumiselle. Kyseisestä kokemuksesta parhaiten mielestäni piirtää kuvaa sana vertaisuus. Se on sitä, kun voimme verrata itseämme ja asettua rinnakkain, samalle riville, jo vähän samaan maailmaan ja maisemaan edes jossakin määrin yhteiseksi osoittautuneen ominaisuutemme kanssa.

Ensimmäinen tapaaminen kummankin naisen kanssa oli työn jatkamista ajatellen kannustava. Keskustelut olivat täyteläisiä sisältäen jo paljon siitä, mihin tulevissa tapaamisissa tulisimme palaamaan. Esirippu vedettiin syrjään ja maisema alkoi piirrellä ääri viivojaan. Yksinkertaisesti tärkeintä oli kuitenkin, että olimme tavanneet. Ensivaikutelmamme, toisistamme syntyneet mielikuvat saivat luuta ja lihaa ympärilleen. Olimme luoneet puheessamme toisillemme, kuunnellessamme toistemme kieltä, yhteisen paikan, johon pian palaisimme.

4.2 HAASTATTELU - Lapsuus ja murrosikä

Ensimmäisen, varsinaisen haastattelutapaamisen tematiikka noudatteli seksuaalihistorian haastattelulomakkeen lapsuuden vaiheita koskettelevaa osiota. Siinä kysymysten avulla käsitellyiksi ja puhutuiksi tulevat perhetausta, siihen liittyen lapsuuden perheen elämä, ilmapiiri, perheenjäsenten väliset suhteet lapsuudessa ja nykyhetkessä, kodin ja lähiympäristön asenteet sekä lapsuusiän eroottiset tunteet, mahdolliset harjoitteluleikit ja kokemukset. Lapsuutta koskeviin, kymmeneen kysymyksiin pysähtymällä, niiden parissa viipymällä saa tarkempaa näkökulmaa siihen elämän piiriin ja kasvualustaan, missä ihminen on elänyt. Etenkin se avaa tietoisuutta sille, miten lähiympäristöllä ja siinä olevilla ihmisillä on vaikutusta siihen, miten ja missä kohti lapsuutta lapsen mielenkiinto itseä, omaa vartaloa sekä sen tuottamaa mielihyvää kohtaan on saanut alkunsa.

Keskusteltiin mahdollisista leikeistä, joiden avulla tutustuttiin omaan ja toisen vartaloon:

Satu: ” Kuitenkin se oli niinku se toisiimme koskeminen että pelkkään yläkroppaan koskettiin.”

Päivi: ” Että keskivartalo, navan seutu oli rajana, ymmärsinkö oikein?”

Satu: ” Joo, ymmärsit. (nauraa) että koskaan ei menty sen alapuolelle. Että sen verran siinä oli sellaista häveliäisyyttä.”

Päivi: ” Oliko siinä jotakin semmoista, että olisit halunnut mennä alemmaskin?”

Satu: ” Ei. En mää usko, että olisin muuta halunnut. Mutta jotenkin muistan, että siinä jotakin oli. Olin sentään alle kouluikäinen.”

Lilja: ” Oisko se ollu, kun sitä pyllyn sorkkimista leikittiin. Se oli semmoista, että läpsittiin toisia takapuoleen. Se oli ennen kouluikkää.”

Päivi: ” No kertoko sinulle kukaan tai oliko kaveripiirissä puhetta niistä asioista, tyttönä ja poikana olemisesta ja muistatko, minkä ikäisenä aattelit että minkälainen esimerkiksi on poika?”

Lilja: ” Eei, ei sitä tienny pojista mitään. Tai tytöistäkään. Meillä oli vaan semmoinen leikki että meillä oli semmoinen keppi, jolla taputeltiin takapuoleen ja jonka toinen pää oli jotenkin peräaukon tienoolla. Ei sitten tutkittu kenenkään sukuelimiä.”

Lilja: ” Sitten tuo yksi niistä tytöistä opetti minulle sen itsetyydytyksen. Tai sano, että näin kun tekkee niin se tuntuu hyvältä.”

Päivi: ” Minkä ikäinen olit silloin, heti tulee mieleen, että minkä ikäinen?”

Lilja: ” Mää en sitä muista, että oisko se ollu ennen kouluikkää toisaalta se on niinku jälkeen, me oltiin jo isompia. Että kyllä se varmaan kouluaikaa jo oli, sillai alaluokilla ehkä.”

Päivi: ” Näin kun tekkee niin se tuntuu hyvältä. Sen sinä muistat.”

Lilja: ” Niin. Se oli semmoinen löytö. ”

Päivi. ” Niin, aivan...”

Lilja: ” Niin, hän kerto kuin suuren löydön. ja justiin sillä tavalla että kun näin tekkee niin tuntuu hyvältä.”

Päivi: ” Sinä kuulit ja sitten kokeilit?”

Lilja: ” Niin.”

Kumpikin haastateltava kuvasi rikkaasti ja luontevasti lapsuuden vaiheita, kysymysten asettamia tilanteita ja olosuhteita. Sanomisissa toistui joitakin kertoja kuvaus omasta elämästä toisen kertoman kautta. ” Minä kuulemma olin istunut risti-istunnassa ja itkenyt, ettei kukaan minua huoli sokeana, kun en osaa edes pottuja keittää.” ” Yhessä valokuvassa ne sanovat, että minulla oli rimppakintut.”

Valtaosa kerronnasta kuvasi kuitenkin kummankin omia kokemuksia, omia muistoja itse eletystä elämästä. Monet lapsuuteen liittyvät muistot olivat puheissa vahvasti esillä, koska ne kuvasivat samalla tasavertaisuuden kokemista.

Satu: ”Niin ja sitten se, että mua ei oo koskaan kotona kielletty tekemästä asioita sen takia etten näe. Että minä oon ollu ihan niissä normaaleissa lasten leikeissä ja oon kiivenny katolle niin kuin muutkin. Että sanotaanko niin, että minä oon kuulunu niihin lapsiin jotka on saanu toteuttaa itseään.”

Lilja: ”Joskus ne otti minut leikkeihin ja toisinaan ei. Mutta aika paljon me sitten leikittiin keskenään ja hyppynarua hypättiin sillä tavalla että kaks pyöritti ja minäkin sain hypätä, en minä aina ollut pyörittäjä. Ja minä olin kyllä sillä tavalla tasa-arvoinen ja koin että olin kyllä hyvä siinä hyppäämisessä että mä pärjäsin siinä.”

”Että kyllä minä niitä aikoja hyvällä muistan.”

Samoin, kumpikin kuvasi muistoja siitä, kun on tullut tai toivonut tulleen nähdyksi omana itsenään, ilman näkövammaa.

Lilja: ”Satuin kohtaamaan entisen naapurin, pikkusen vanhemman kuin minä. Se sano että voi kun minä muistan semmosen pienen, vaaleen, vilkkaan tytön. Niin se olin minä. Ja tuota, eikä se sanonu, että minä muistan sen sokkeen, tai jottai muuta. Vaan että sen vaaleen, pienen, vilkkaan tytön.”

Päivi: ”Oliko se enempi, että hän muisti todella sinut?”

Lilja: ”Joo-o, oli.”

Satu: ”Että kyllähän se oli hirveen tärkeätä niinku..., niinku, että erottuis sillai normaalina että ei oo se sokko siinä porukassa. Ja kyllä mä muistan, miten kerran yhdessä tilanteessa annoin kuvaa, etten käytä pistekirjoitusta. Että minä niinku luulin, ettei minusta huomaa.”

Erityistä huomiota haastatteluissa sai hellyys, sen saaminen, siitä mahdollisesti vaille jääminen tai sen havaitsemisen puuttuminen vanhempien suhteessa. Haastateltavat puhuivat asiasta paljon, helposti, kuin tottuneena ottamaan huomioon ja pitämään arvossa fyysistä kosketusta.

Satu: ”Että mun vanhempien toisilleen näyttämä hellyys, sitä ei ehkä hirveesti ollu, että se oli enempi silleen se. Kyllä ne meitä sylissä piti, taputteli ja hyväili. Sanotaanko, että kyllä minä

sitä enemmän niinku äitiltä sain mutta kyllä isäki piti sylissä ja kyllä mää sain isän kanssa leikkiä, kiivetä sen selkään ja kyllä mää oon saanu niinku kömpiä kummanki päällä ja aika pitkään nukuin äitin ja isän välissäki jossakin vaiheessa.”

Lilja: (äidistään, jolta kaipasi hellyyttä) ”Mutta parempihan se olis ollu kun se olis minut sylliin ottanu. Mutta eihän se. Mää oon ylleensäkki ollu semmonen että mää oisin lapsena tarvinnu olla hirveesti sylissä.”

Päivi: ”Sen tarpeen sinä hyvin muistat.”

Lilja: ”Kyllä.”

Päivi: ”Saitko sinä hellyyttä vanhemmiltasi?”

Lilja: ”No kyllä se äiti joskus jalkoja silitteli, kun minä makasin sängyllä. Mutta isän sylissähän minä olin ja isän hiuksia kampasin, se oli semmonen mejän yhteinen ja mukava juttu. Minä seisoin isän tuolin takana, se oli semmonen minun turvapaikka.”

Haastateltavat muistavat koulun antaman seksuaalikasvatuksen vähäiseksi, riittämättömäksi.

Toisen mukaan se ylipäätään oli liian teknistä ja tietoa annettiin liian myöhään. Toisen muistoissa ei ole minkäänlaista kuvaa koulussa annetusta seksuaalikasvatuksesta, ei edes ehkäisyvalistuksesta.

Päivi: ”Sinäkö olit saanut koulusta seksuaalikasvatusta?”

Satu: ”Tarkotan nyt vaan ihan sitä, mitä nyt normaalisti biologian tunnilla. Mun mielestä meillä oli just joku tunti...Ei sitä niin hirveesti, ja sehän oli niin teknisellä sanastolla että eihän se siis sillai.”

”No sanotaan sitten, että sitten meillä terveystiedon tunnilla sitte tuli kuitenkin jonkun verran mut sitte me oltiin jo sen verran isoja että ne jutut alko jo olla niinku. Musta se tuli liian myöhään.”

Päivi: ”Satutko sinä muistamaan, milloin sait tietää siitä, miten lapset saavat alkunsa, miten hedelmöittyminen tapahtuu?”

Lilja: ”Olisko, että kurssilla siitä vasta olis puhuttu.”

Päivi: ”Minkä ikäinen olit?”

Lilja: ”20, parissakymmenissä varmaan.”

Päivi: ”Kouluaikana näistä asioista ei puhuttu?”

Lilja: ”En mää muista ainakaan...”

Päivi: ”Kyllä sää varmaan muistaisit, jos olisi.”

Lilja: ”Niin varmaan.”

Päivi: ”Pohitko sinä tämmöisiä asioita itseksesi?”

Lilja: ”Kyllähän me tyttöjen kanssa kovasti puhuttiin, että haluttaisko me lapsia ja äiti oli jo puhunu, että lapsista on niin kovasti vaivaa ja että lapsia ei kannata hankkia.”

”Kyllähän ne miehet tietysti kiinnostasi sillä tavalla mutta kun ei sitä tienny mittään, että minkälainen se mies oli.”

Päivi: ”Ja teitä yhdisti sun koulukavereiden kanssa että kukaan ei oikein, kukaan ei nähny?”

Lilja: ”Niin.”

Päivi: ”Oliko se vähän niin, että kun ei siitä tienny, niin sitä ei oikein kaivannu?”

Lilja: ”Niin, ei se niin kauheesti askarruttanu.”

Kummallakin haastateltavasta on muistoja siitä, miten toinen vanhemmista, toisella isä, toisella äiti, varoittivat tytärtä pojista ja miehistä. ”Pojalle kun kerran antaa, se heti jättää”, ja ”Miehet ne on semmosia, että aina ne on vaan haluamassa.”

Lilja kertoi kokevansa, että äiti jätti kertomatta hänelle seksuaalisuuteen liittyvää tietoa, koska hän on näkövammaisen. Hän kertoo kuulleensa, miten äiti, puhuessaan ystävän kanssa, oli tuonut esille tyytyväisyyttään omaan, saamaansa seksuaalitietouteen:

”Äiti kertoi sillai hyväksyen, että niin häntäkin on opetettu. Niin, se ei oikeastaan minulle sillä tavalla, minä en tiää, miksi se ei sitten minulle. Totta se aatteli, että kun on sokkee niin ei sitä mee naimisiin eikä tarvi semmosia mittään. Että ei oo semmosta vaaraakaan.”

Muiden itsestä esittämillä kuvauksilla on ollut merkitystä omaan minäkuvaan, käsitykseen siitä, miltä näyttää. Satu kertoo kaivanneensa enemmän ja selkeämpää kuvausta omasta ulkonäöstä ja sen suhteesta muiden ulkoisiin ominaisuuksiin.

”Mää muistan, että sitä aina äitiltä kyselin että miltä minä näytän ja äiti aina vastas että kyllä sää oot ihan sievä ja minä että yritä nyt kertoa, että mitkä on niinku hyviä ominaisuuksia ja mitkä huonoja. Ja musta olis ollu niinku tärkeä tarkemmin tietää. Että oon mää sitte kavereilta kyselly ja oon sieltä täältä yrittäny, semmosilta keneltä oon kehannu aikanaan kysyä, kun eihän sitä noin vaan voi mennä ja kysyä että kerropa, oonko mä hyvän näköinen. Kun enhän mää oo oikeastaan siitä välttämättä kiinnostunu, siis, kyllähän se imartele, jos on hyvän näköinen. Mutta mua enemmän kiinnosti, että minkä näköinen mää oon.”

Lilja: ”Mää en oo lapsena ollu lihava mutta veli on pitänyt huolen siitä, että oon possu, että on huomautellu, haukkunu lihavaksi vaikken minä sillon ole lihava ollukkaan. Mutta se on niinku seurannu koko ajan ja se on häirinny tätä seksuaalisuutta.”

Päivi: ” Millä lailla se on häirinnyt, missä asioissa? ”

Lilja: ” No sitä alemmuutta sitte tulee. (mieltii) Tuntuu, että ei minua oteta tosissaan ja minuun ei voi kiintyä ja ei voi ihastua tai oo mittään seksuaalisesti kiihottavaa, kun on tämmönen, ja semmisiin kaikkiin. ”

Haastateltavat kertoivat lapsuus- ja nuoruusiän kaveruus- ja ystävyys-, sekä seurustelusuhteistaan. He kuvasivat, miten kiinnostus poikiin ja kanssakäyminen heidän kanssaan alkoi ja miltä se tuntui.

Lilja: ” Oisinko minä ollu kahen-kolmentoista? Kyllä minä oikeestaan, tuntuu, että mä oon aina ollu kiinnostunu tai ne on mun mielestä ollu mukavia. Sillä tavalla, niitten kanssa on niin helppo, niin luonnikasta. ”

Satu: ” Olinko mä yläasteella, ja olin käyny jo diskossa, mutta en mä koskaan oikein sritte. Ne pojat oli niin jumalattoman ujoja, kun ne huomasi että mä en näe, niin se niinku tyssäsi siihen. Mut just tuosta, jos mietin seksuaalisuutta, niin mietin että mulla ei niinkö...jos mieltii että mulla aika paljo niitä poikakavereita silloin alkuaikoina oli sieltä näkövammaisporukasta. ”

Kumpikin nosti haastattelun kuluessa esille tapauksen, mikä oli pitkään vaikuttanut elämässä ja tuntui edelleen varsin ikävältä. Kummankin tapahtuman päävaikuttimena oli näkövammaisuus. Toisessa tilanteessa oli läheinen perheenjäsen ilmaissut nähneensä, kun haastateltava oli hyväillyt itseään. Tapahtuman muistelemisen tuntui edelleen vahvasti. Toisessa oli haastateltava joutunut todistamaan alaikäisen toiseen alaikäiseen kohdistamaa seksuaalista hyväksikäyttöä. Hiljaisena, tapahtuneesta tai sen merkityksestä ja vakavuudesta tietämättömänä hän koki tullessa rinnastetuksi syylliseen ja kohdelluksi sen mukaisesti.

Lisäksi toisella haastateltavalla on muistossaan tapahtuma, missä hän on tullut seksuaalisesti loukatuksi aikuisen sukulaisen koskettamalla häntä alapäähän. Hän ei ollut kertonut tapahtuneesta kenellekään. Tapahtuma vaikutti häneen kuitenkin aiheuttaen pitkään pelkoa ja kauhua.

4.3 HAASTATTELU- Aikuisuus ja tämänhetkinen tilanne

Seksuaalihistorian haastattelukysymyssarjan seuraavat osiot tarkastelevat henkilön tämänhetkistä elämäntilannetta. Pyritään avaamaan näkökulmaa asenteisiin ja uskomuksiin. Tarkastellaan identiteettiä ja sen kokemiseen liittyvää sekä parisuhteen ja rakastamisen sekä seksuaalisuuden toteuttamisen kysymyksiä. Huomiota kiinnitetään myös vallitsevan parisuhteen vuorovaikutus- ja kommunikointitapoihin sekä niiden kokemiseen.

Tapaamisten aluissa ehdotin haastateltaville vielä kolmatta tapaamiskertaa. Perustelin sitä sillä, että kaikilla osapuolilla olisi sen myötä mahdollisuus päättää prosessi, sulkea se. Halusin myös tilaisuuden tarkentaa syntyneitä käsityksiä ja varmistua, että tutkimuksesta tehtävät päätelmät olisivat mahdollisimman yhteisiä. Ehdotukset tulivat hyväksytyiksi ja sovimme tapaamisten ajankohdat.

Haastattelutilanteet jatkuivat luontevasti edellisten keskustelujen teemoista, siirtyen menneisyyden muistojen ja kokemusten maisemista vallitsevaan elämään. Keskustelut haastateltavien kanssa kävivät hyvin intiimeiksi ja ilmapiiri kummassakin kanssakäymisessä oli varsin avoin. Kysymyssarjan teemat lomittuivat keskusteluihin väljästi. Vuorovaikutus ja haastateltavien siihen kohdentamat toiveet nousivat selkeästi esiin. Kummallakin oli tämänhetkisissä ihmissuhteessaan jotakin, mitä he pyrkivät keskusteluissa selventämään.

Satu pyrki haastattelun aluksi tarkentamaan yhteistyön merkitystä, sen mahdollista antia ja toi esiin omaa huoltaan oman panoksensa merkityksestä tutkimuksen kannalta. Tähän liittyen avautui itselleni tutkijan roolista käsin mahdollisuus avoimesti, vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, arvioida ja määritellä työskentelytapaa ja sen merkitystä.

Satu: ”Ootko sä saanu tästä jo jotakin irti? Tärkeintä on, että onko tästä saanu mitään irti, että onko minusta ollut mitään hyötyä..”

Päivi: ”No on toki, ilman sinuahan tästä ei tulis mitään, siis ilman...”

Satu: ”Haastateltavia”

Päivi: ”Niin”

Satu: ”Ku ite sitä mieltii, että osaako sitä antaa semmoisia asioita mitkä niinku, että puhuttavaa on paljo mutta puhuuko sitä siitä, mikä on ns oleellista tai tarkotan niinku tähän,

tähän näkövammaisuuteen. Että kun tää on niin, niin sanotaan, että tähän nivoutuu oikeastaan kolme asiaa. Tietysti seksuaalisuus, mutta onko se mun persoonani seksuaalisuus vai onko ja kuinka paljo siellä on näkövammaisuuden aiheuttamia asioita ja mitkä on ympäristön aiheuttamia. Eli sitä mää niinku tarkotan.”

Päivi: ”Niin, joo, jotakin sen suuntaista minäkin haluan, ylipäättään niin kuin kysyä että löytyykö”

Satu: ”Niin niin...”

Päivi: ”Ja uskon, että löytyis, kun uskon siihen aina, että kaikki liittyy kaikkeen, että kun sanot että mikä on oleellista, niin jotenkin sekin että kovin semmoisia tarkkoja kysymyksen asetteluja sillai tik-tikkaastattelun muotoon en halunnut lähteä tekemäänkään. Siihen oon tyytyväinenkin, että tämä on enempi semmoista keskustelua. Ja siinähan sitä sitten huomaa, miten hirveän monisyinen asia seksuaalisuus, että mihin se vois olla liittymättä itse asiassa kunkin elämässä.”

Satu: ”Kylläpä se liittyy tosi moneen asiaan ja se on koko ajan mukana.”

Samassa yhteydessä Satu kuvaa sitä, mikä juuri viime aikoina on ollut itseä lähinnä. Hän kertoi osallistuneensa kuulijana kehollisuutta käsittelevään luento. Hän kertoi saaneensa siitä uutta näkökulmaa itsensä keholliseen ilmaisemiseen. Kokemus ajattelutti toisellakin tasolla häntä.

Satu: ”Se on semmonen, mitä mää jäin miettimään niinku tältä alalta. Se olis hirveän tärkeää nuorelle, kasvavalle näkövammaiselle käydä läpi tätä body languagea.”

Päivi: ”Vaikkakin se olisi näkevän maailmasta käsin?”

Satu: ”Nimenomaan! Näkevän maailmasta käsin, koska me ollaan näkevien maailmassa eikä näkevien maailmaa rakenneta meille, me ollaan siellä mukana. Niin se, että oppii tietämään niitä ihmisten juttuja ja oppis sieltä ottamaan ehkä joitakin itelleen, koska se on tärkeää, että ne ei oo yliampuvia, koska ne pitää olla luontevia. Niin, semmosta ei ollenkaan opeteta... kyllähän mää saan sun body languagesta nytkin. Sekin, että sää oot hirveen levollinen siinä ja miten sulla on kädet sylissä, mutta että niitä pittää oppia tekemään.”

Päivi: ”Että ellei joku opasta niin ei hoksaa?”

Satu: ”Niin. Mää sain oikein semmosen ahaa-jutun siitä.”

Keskustelut sisälsivät siis paljon yksityistä, hyvin henkilökohtaista oman elämän, siinä olevien elementtien ja itse koettujen tapahtumien analysoimista. Nauhoitteita kuunnellessa saattoi selkeästi huomata haastateltavien ikäeron ja sen tuomat erot heidän näkökulmissaan. Pidemmän elämäkokemuksen omaava haastateltava luonnollisesti piirsi kerronnallaan laajemman aikavälin perspektiiviä elämäänsä, toisen

keskittyessä enemmän meneillään olevaan aikaan. Kumpikin naisista muisti ja kuvasti yksityiskohtaisesti omaa, aikuisiässä kasvanutta tietoisuutta itsestä ja ominaisuuksistaan, myös muiden ominaisuuksista.

Lilja (kertoo tuntumistaan ensimmäisen yhdynnän jälkeen): ” Sillonhan minä vasta miehen vehkeistä sain yhtään mittään käsitystä. ”

Päivi: ” Oliko se kuulunut keskustelun aiheeksi tyttöjen kesken? ”

Lilja: ” Eei. Tottapa sitä ei kukaan tienny. ”

Päivi: ” Aatteletko, että olis ollu hyvä, jos jonkinlaista osviittaa jossakin vaiheessa, asiasta informaatiota saanut? ”

Lilja: ” Kyllä varmasti, kun ei myöskään siitä yhdynnästä tiennyt mittään. ”

Päivi: ” Niin, siitäkäänkö ei kukaan mitään tietoa antanu, oisko se ehkä vähän vähemmällä hämmästelyllä mennyt, jos jotakin olisit tiennyt? ”

Lilja: ” Kyllä, joo. Joo. ”

Satu: ” Oon oppinu hyväksymään sen, mikä ite oon, käyttämään niitä avuja mitä on, niin ei mulla sitä tietoo silloin ollu (nuorena), silloin mää niinku mietin, että onko mulla leveämpi perse kuin muilla ja kun mää yritin kysyä niin kukaan ei oikeen kehannu sanoa, joko suoraan tai eivät osanneet sanoa ja sanovat että ei, tai sanovathan ne että on mulla lantio, mutta että leveämpiäkin on ja sehän on ihan totta. Mutta ei se auttanut mua siinä kun en mää osannu ajatella, että kuinka paljon niillä on leveämpi takapuoli tai pienempi takapuoli. ”

Päivi: ” Eli siinä kohti olis pitänyt olla hirveen tarkkaa kuvausta. ”

Satu: ” Niin, sanoa joo että, suurin piirtein, että mikä se on ns tavallinen. Mutta kun se ei näkeville oo niin tärkeä mutta se niinku näkövammassille on hirveen tärkeä että sitä käydään sitä kroppaa läpi. ”

Vaikka kummallakaan haastateltavista ei oman arvion ja antamansa vaikutelman mukaan ole suuria, häiritseviä tai ylipääsemättömiä ongelmia näkemättömyytensä takia, näyttäytyy toive näkemisestä, tai nähdyksi tulemisesta ajoittain läheisimmässä ihmissuhteessa. kummankin mielestä tämä kiinteästi on osana omaa seksuaalisuuden kokemista.

Satu: ” ... kanssa mulla on ensimmäistä kertaa tullu semmoisia tilanteita jossa todella oon toivonu, että mää näkisin, sen ympäristön ja miten se niinku...just luottamuspuolan takia. Tää on nyt kyllä itsekkäästi ajateltu, mutta se mitä mää niinku koin tärkeänä niin ois nimenommaan ne kasvojen ilmeet. Se, että vaikka kaikki muu tästä maailmasta pystyttäs, niinku, että sulla ei olis liikkumisnäköä että sää et nää, että tuossa auto tullee se on ihan so

what. Mut se, että sä pystyt näkemään ilmeet tai ees tietyissä tilanteissa. Että jos sais niinku leikkimielisesti sannaos että sulla olis kymmenen tilaisuutta elämässäsi jolloin sää saat painaa nappulaa ja näät sitte jonkun aikaa niin ne olis semmosia isoja, merkittäviä asioita, mistä haluais, että miten toinen ihminen siihen tilanteeseen niinku, antaa vuorovaikutusta. ”

Lilja: ” Ja sitten se on pelottanu, että oonko minä rakastellessa ruman näköinen. Sitä on niin paljas, tuntuu että sielu levällään jotenkin. Ja raadollisempi. ”

Kumpikaan haastateltavista ei kuvaa seksuaalisten mielikuvien, fantasioitten olemassaoloa. Sillä arvioidaan yhdessä olevan yhteyttä näkövammaisuuteen. Koska näköhavainnot eivät stimuloi, viritä mielikuvamaailmaa, keskittyvät eroottiset ajatukset läheisyyden, kosketuksen tuntumisen tavoittelemiseen. Teema nousee useampaan kertaan haastattelun kuluessa.

Satu: ” Kun minä niinku mietin omaa seksuaalisuutta, toki nyt jotkut asiat kun ajattelee, niin kiihottaa mutta enemmän se on kuitenkin sitä, että se toisen läheisyys ja sen toisen olemassaolo, se ihminen mua niinku kiinnostaa, kiihottaa. ”

Lilja: ” Ei. Ei mulla oo semmosia näkyjä. Sitä kun ei nää niin sitä ei tiä semmosista. ”

Hyväksikäytetyksi tulemisen teema nousi esiin useassa kohden. Kummankin haastateltavan elämässä oli ollut vaiheita ja tilanteita, joissa heille oli muodostunut kosketuspintaa asiaan. Kumpikin tunnisti, miten näkövammaisen joutuu usein jollakin tavoin hyväksikäytetyksi läheisinäkin pitämässään ihmissuhteissa. Tästä he kuvasivat useita esimerkkejä. Heidän mielestään myös näkövammaisen voi käyttää toista hyväkseen vammansa takia.

Kumpikaan haastateltava ei kuitenkaan tunne itseään varsinaisesti seksuaalisesti loukatuksi.

Lilja: ” Mutta kaikesta huolimatta minä oon säilyny eheänä, että en oo menny rikki. Mua ei oo väkisinmaattu, luoja kiitos, eikä mittään semmosta. ”

4.4 HAASTATTELU- Yhteenveto ja prosessin päätös

Kolmannella haastattelutapaamisella oli tarkoituksena käydä läpi käytyjen keskustelujen aihepiirejä, antaa tilaa vielä mahdollisesti esiin nouseville ajatuksille tai muistoille. Tavoitteena oli myös selkiyttää aiemmissa keskusteluissa nousseita ajatuksia ja korostaa niiden merkitystä. Halusin omasta roolistani käsin varmistua siitä, että tähän mennessä hahmottamistani päätelmistä oltaisiin samaa mieltä. Kolmannen tapaamisen tarkoituksena oli myös suoda kaikille osapuolille mahdollisuus sulkea yhteinen prosessi. Keskustelujen alussa kerrattiin tutkimuksen tarkoitusta.

Päivi: ” Tämä tutkimushan onkin, niin kuin taisin sinulle alussa kertoa, yhenlainen matka niinku tavallaan kuulemaan ja kattomaan oisko siellä mittään mistä tutkimuksesta hyötyis joko terapiassa tai nuorten kanssa eläessä, että jos yhen yhtäkään asiaa, jotain huomioitavaa nousee... ”

Satu: ” Kyllä mää uskon... ”

Päivi: ” Niin se on arvokasta. ”

Satu: ” Kyllä mää uskon, että siellä löytyy jos miettii, että miten tämmöstä, sanotaan seksuaalivalistusta tai body language-asiaa, ihmissuhdeasioita, niin ne on just niitä, mitkä tulee ihan kantapäähän kautta. Ne jää sille tasolla ku ne sattuu kelläkin jäämään. ”

Nostin tietoisesti esille hyväksikäytön, mikä oli vahvasti ollut aiemmissa keskusteluissa esillä. Kummankin haastateltavan kanssa puhutaan myös siitä, miten usein näkövammaisen voi joutua hiljaiseksi, unohdetuksi kuulijaksi tai todistajaksi, ylipäättään tilanteeseen, mihin näkevänä ei joutuisi.

Päivi: ” Tuli tässä mieleen seksuaalinen hyväksikäyttö. Se on mua askarruttanu edelleen. Ylipäättän asiana, sinun kertomana ja toisen haastateltavan kertomana. Se on sellainenkin asia, että se on mahdollisempaa. ”

Satu: ” On se, on se. ”

Päivi: ” Mutta, mitkä kaikki tasot siinä hyväksikäytössä on olemassa, mistä sinunkin kanssa on puhuttu. Että ylipäättään vuorovaikutuksessa ja ihmissuhteissa. ”

Satu: ” Kyllä se paljo sen näkövammaisenkin piikkiin jää, että kuinka paljon se alkaa, A antaa itseänsä hyväksikäyttää ja B kuinka paljo se haluaa olla hyväksikäytettävänä. Jostakin se saattaa tuntua turvallisuudelta, eikä ymmärrä sitä, että sillä kolikolla on se nurjakin puoli että se menee sen negatiivisen tunteen puolelle ”

Päivi: ” Rajan ylitykselle? ”

Satu: ”Niin.”

Päivi: ”Uskotko sinä, että, pitäskö se paikkaansa, että näkemättömänä joutuu tavallaan todistamaan semmoisia puheita, olemaan läsnä tilanteissa joissa ei näkevänä lapsena tai nuorena ehkä olis, kuuntelemaan ehkä naisten välistä miehistä puhumisia, tai todistamaan esimerkiksi jotakin muuta, jota ei näkevänä, tai vanhempi reagois niin että ei päästäisi siihen. Että voi olla läsnä ja ikään kuin toinen ei oleta, että on läsnä, ikään kuin unohtaa, voi unohtua jonnekin.”

Lilja: ”Joo-o. Ja sitten kun ne luulee, että kaikki on niinku niissä teoissa ja katseessa mutta kun,tullee ne sanat ja äänenpainot joista voi lukea hyvin paljon. Hyi, kun se inhottaa, yäk!”

Samalla tavoin, julkisuudesta tuleva ja median aktiivisesti ylläpitämä seksuaalisuus erilaisine ilmiönsä voivat loukata ihmistä, joka ei näe. Tässä yhteydessä tulee tärkeäksi miettiä sitä, miten ihmisen tulisi kyetä suojelemaan itseään.

Päivi: ”Tulee ajatelleeksi nuorta, kasvavaa, että onko se jotenkin mahdollisempaa joutua todistamaan tai ikään kuin olemaan läsnä tilanteessa, johon ei haluaisi muuten...”

Satu: ”Ihan tasan tarkkaan! Jos miettii minkälainen tämä nyky maailman, sanotaanko, että seksielämä on, kuinka paljo siitä puhutaan ja tiedotusvälineissä, joka paikassa on sitä ja tätä ja tuota.”

Lilja: ”Ja sitten, minusta olis hyvin tärkeää se, että ihmiset oppis kunnioittamaan toistansa sillä tavalla, että ei loukata niin verisesti että siitä ei koskaan selviä. Tai tullee kohtuuttoman syviä haavoja, että seksuaalisuus on minusta, että sillä alueella voi haavoittaa hyvin pahasti. Ja tuntuu, että nykyään se on ihan muotia. Ne näytetään ihan niissä televisionäytelmissä ja muissa, nuorten tuotteissa ja niissä käytetään hyvin semmoista rivoa kieltä ja semmosta loukkaavaa.”

Päivi: ”Niin, että sellainen sanoissakin oleva voi loukata?”

Lilja: ”Niin, kyllä.”

Lilja: ”Ainakin se minusta olis hyvän tärkeä, että naiset, miksei miehetkin, oppis suojaamaan itseänsä sillä tavalla, ettei antais toisen särkeä. Että se olis minusta hyvin tärkeä asia. Että pysyis niinku mahdollisen ehiänä ja kokonaisena sillä tavalla, ja se edellyttää aika paljo sitä ein sanomista. Että ei suostua niinku joka tarjoukseen eikä lähtee jokkaisen ehdotuksen perrään. Mullakin se on semmonen ihanne.”

Kummassakin keskustelussa arvioitiin ja päädyttiin korostamaan sitä, että näkövammaisen ihminen tarvitsee lähelleen peiliä kuvaamaan sitä, miltä itse, miltä se,

mikä kiinnostaa, näyttää. Asian merkitys korostui erityisesti peilautuessaan kummankin kuvauksiin omista peileistään.

Satu: ” Minusta sen peilin pitäisi kauniisti osata kertoa se asia niinku se oikeesti on ja osata verrata johonkin ja verrata joihinkin. Niin se, kenen kanssa keskustele, pitäisi osata houkutella niinku ihmisten mukaan. Se ei se oma itsetunto pääse kehittymään, jos ei ole minkäänlaista kuvaa siitä, miltä sitä mahtaa näyttää. Että en oo kyllä sen mejän äitin kanssa keskustellu sen enempää että kun se ei sitten sen enempää silloin aikanaan suostunu. Mutta omalla tavallaan se, että kun omasta ulkonäöstä ei ollu silloin tietoo niin, niin ois ehkä voinu jo siinä vaiheessa joitakin asioita tehdä toisin jolloin olis voinu saaha vielä erilaisempia ystäviä. Koska, kyllä se ulkonäkö, se vaikuttaa hirveesti siihen kontaktin muodostumiseen. Eihän näkevä ihminen mee juttelemaan semmoselle, joka on luotaan työntävä hänen mielestään. ”

Päivi: ” Sitä halusinkin tarkentaa, että se on hyvin sattumanvaraista, että se on siinä onnessa, että ketkä ympäröi näkövammaista ihmistä. Ja heidän tavallaan, ennen kaikkea heidän tahdossaan jotenkin, tai suuressa ymmärryksessään että kuinka peilejä, kuinka objektiivisia heidän pitäisi olla ja sen takaa vielä siinä, että heidänhän täytyy olla samalla tietoisia omasta itsestänsä. Ei taida voida toiselle peilata jos et tunne itseäsi ja jos ole mahdollisimman rehellinen itsellesi. Että semmonen niinku opettajien ja terapeuttien suuntaan kohdistuva vaatimus olis mun mielestä olemassa. ”

Satu: ” Joo ja mää uskon, että tuota niin sellaselle henkilölle joka varsinkin on ite vammaton, niin puhua tämmösestä asiasta, kun toisen housuihin ei pysty hyppäämään eikä välttämättä ossaa aatella minkälaista se on, mutta että uskaltais tästä asiasta puhua sillai kohtuu avoimesti ja sillai niinkö, ... ei holhoavasti, vaan toimimalla nimenomaan vaan silminä, kertomalla vaan mitä maailmassa tapahtuu. ”

Lilja: ” Mullakin on lopulta semmonen peili, että tasan tarkkaan tiedän, minkälainen oon, (nauraa) että minkälevyinen takapuoli on, ei mikkään jää epäselväksi. ”

Toisen haastateltavan kanssa käydyllä vuoropuhelulla tarkentui oma kuvani tutkimuksessa käytettävien sanojen merkityksestä. Oli kyse sokeudesta ja näkemättömyydestä.

Päivi: ” Mitä sinä ajattelet, oon sitä miettinyt, että tässä yhteydessä, näissä yhteyksissä olen ajatellut että, mää mieluummin käyttäisin näkevää ja näkemätöntä, tässä yhteydessä. Mitä sinä ajattelet siitä? ”

Lilja: ” No ei siinä mittään. ”

Päivi: ” Kuulostaako se sinusta oudolta, jos ei puhuta sokeudesta, ja mitä sinulle merkitsisi sana verrattuna siihen? ”

Lilja: ” Tuota, näkemätön on että joka ei näe. ”

Päivi: ” Mää en tiää, onko se vaan, että se minun suussa maistuu että ne on jotenkin samalla viivalla, se näkevä ja näkemätön. Että ne olis niinku helpompi mieltää semmosen ihmisen joka tätä lukee tämmöstä, ikään kuin mennä siihen maailmaan vähän lähemmäksi. ”

Lilja: ” Joo, saattaa olla, että se on niinku ennakkoluuloja herättelevä, että tämä näkemätön on jotenkin semmonen uusi ja paljaampi, ja jotenkin sen niinku tietää mitä se on. Se, mitä sokea on, siihen kätkeytyy niin paljon semmosta mystistä, että. ”

Päivi: ” Niin minäkin aattelen, jotakin semmoista vanhaa ja kaukaista, ja onko näkeväille jotenkin semmoista ulkoista, mutta mielikuvan tasolla voisi ehkä mennä vähän lähemmäksi sitä näkemätöntä. Kiitos, kun vastasit tähän. Mulle on hyvin tärkeä tietää, että sitä voi tosiaan käyttää. ”

Tapaamisilla käydyissä keskusteluissa oli esillä myös se, mihin tämän tutkimuksen tekeminen voisi johtaa, minkälaisen jatkotutkimuksen tekemiseen nousevan materiaalin pohjalta syntyisi tarvetta. Kummankin haastateltavan kanssa toin esille ajatuksen tehdä vastaavaa tutkimusta näkövammaisten miesten parissa. Ajatus sai kannatusta, tutkimukselle arvioitiin olevan samalla tavalla tarvetta. Toisaalta sen arveltiin antavan erilaisia näkymiä, koska ”miehet on lapsesta lähtien niin porukoissa, niillä on niitä jengejä.” Haastateltavat kuvasivat samalla omia kokemuksiaan tutkimukseen osallistumisesta.

Lilja: ” Ihan se on hyvä kokemus ollu, että ne on...jotenkin ne ehkä asettuu semmosiksi oikeen kokoisiksi ja semmosiksi. Paljonhan niitä joitakin asioita on pitänyt hävetä, mutta ne on nyt niinku, se tunne on tavallaan kulunut loppuun. ”

Satu: ” Tää on musta ollu niin hauskaa, kun tää on niin erilaista. ”

5 PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen lähtökohtana oli avoin kysymys onko ja sille jatkoksi, mitä. Nämä sijoittuivat siihen aineistoa edustavaan maisemaan, mikä aukeni, kun haastateltavat, pysähtymällä esiin tulevien kysymysten eteen, tarkastelivat omaa seksuaalisuuttaan, sen kehittymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Kummankin haastateltavan elämäntarina piirtyi esiin yhteensä neljillä tapaamiskerroilla. Tapaamisista, käydyistä keskusteluista muodostui osanottajille prosessi, mikä luonnollisesti jätti ainutkertaisuudellaan kaikkiin jonkinlaisen jäljen. Haastateltavien kertomuksista, niiden syvästä henkilökohtaisuudesta ja ainutkertaisuudesta huolimatta, voitiin lopulta nostaa esiin jotakin yhteistä. Teemat olivat osana koko käytyä prosessia ja löytyivät kaikista haastateltavien elämänvaiheista.

Sokea, näkemätön nainen, joutuu helpommin hyväksikäytetyksi kuin näkevä. Hyväksikäyttö voi olla luonteeltaan seksuaalista, jolloin se on fyysistä ja ennen kaikkea vaikeasti psyykkistä puolta ihmisessä rikkovaa. Se voi olla ja on usein myös sosiaalista, ihmisten välisessä kanssakäymisessä olevaa, vaikeasti kuvattavaa, mutta elämässä selkeästi tuntuvaa ja vaikuttavaa. Näkemättömänä joutuu usein tilanteeseen, mikä aina vähintäänkin muistuttaa hyväksikäytetyksi tulemistä. Kummankin haastateltavan tarinasta nousee useita muistoja ja kuvauksia tapahtumista, jolloin he ovat olleet hiljaisia, huomattuja tai huomaamattomia läsnäolijoita ja todistajia tilanteille, mihin he itse ovat osattomia. He ovat joutuneet tallentamaan itseensä sanoja ja tapahtumia, joista kuitenkin, heidän tahtomattaan, on tullut merkittäviä, omaan elämään vaikuttavia tekijöitä.

Sokea, itseä ja muita näkemätön nainen tarvitsee puhuvaa peiliä. Kaikissa elämänvaiheissaan, mutta erityisesti lapsuudessa ja nuoruudessaan hän tarvitsee lähelleen ihmistä, joka toimii hänen ja näkyvän välisinä silminä. Näkemättömän tulee saada jatkuvasti tietoa itsestään ja siitä, mikä häntä kiinnostaa. Hänelle tulee kuvata, miltä hän näyttää, minkälaisia piirteitä ja yksityiskohtia hänessä on, ja, miltä muut näyttävät ja hän itse suhteessa muihin. Näkövammaisenkin nuoren tulee saada verrata itseään muihin, samaistua ikätovereihinsa, saada kokea olla osa isompaa kokonaisuutta. Kehityspsykologisesti ajatellen, näkövammaisen nuoren tarve on saada

kokea olevansa riittävän samanlainen, voidakseen irtaantua kokemaan itsensä omanlaisena, ainutkertaisena, erityisenä ja arvokkaana. Näkemättömän ihmisen läheltä olevilta tämä edellyttää rehellisyyttä, valppautta, avoimuutta ja rohkeutta.

Näkövammaisella, sokealla, näkemättömällä naisella ja työllä on oikeus saada kuhunkin ikään ja elämänvaiheeseen soveltuvaa, seksuaaliterveyttä edistävää tietoa, ohjausta ja/tai kasvatusta. Hänellä tulee olla valittavissaan toteutettavissa olevat mahdollisuudet oman persoonansa ja toiveittensa mukaiseen elämään, ilman pelkoa hyväksikäytetyksi, petetyksi tai rikotuksi tulemisesta.

6 POHDINTA

Perehdyin tutkimuksessani sokeuden, näkemättömyyden ja seksuaalisen kehittymisen suhteeseen. Kahden näkövammaisen naisen seksuaalihistoriaa koskettelevien haastattelujen antia tarkastelemalla avautui tutkimuksen kohdemaasto tavalla, jonka uskon olevan paras mahdollinen. Teemaa ei tästä lähtökohdasta ole tutkimuksellisesti ennen tarkasteltu. Näin ei ollut mahdollista lähestyä viitekehyksiä, tieto- tai arvopohjaa, mihin edeltävä tutkimus olisi tekemisensä nojannut ja mistä käsin teemaa tarkastellut. Näin työn oli nojautuminen laadulliseen ja metodologiseen tietoon sekä niistä tekemiini tulkintoihin. Tutkimuksen lähtökohta oli näin haastava ja innostava, mutta tuntemattomuudessaan arveluttava ja pelottavakin. Se on myös tuntuvasti painottanut itselleni työn tekemisen vastuuta ja kunnioittamista.

Yksi tutkimiskohteen valintaan ja tutkimuksen tekemiseen vaikuttaneista tekijöistä on henkilökohtainen kosketuspintani näkövammaisuuteen, sen omaan elämäni tuomiin piirteisiin ja rajoituksiin. Itsessäni on seksologian opintojen eri vaiheissa herännyt ja vahvistunut pohdinta siitä, miten heikkonäköisyyteni on vaikuttanut mm omaan kehollisuuteen, naiseuden ja seksuaalisuuden kokemiseen. Tarvitsen itse jatkuvasti tulkintaa vähintään sille, minkä värinen joku on. Kuulen värin ja kuvittelen sen omassa itsessäni, minulle tutulla tavalla. Uskon tällä kokemuksellisuudella tavoittavani hivenen siitä, miten täysin näkemätön ihminen tarvitsee näkevää kuvaamaan ja tulkitsemaan nähtyä.

Tutkimuksen tekeminen oli haastattelemilleni naisille, samoin kuin itselleni, prosessi. ”Ainutkertainen”, ”terapeuttinen”, kuten he sitä mm kuvasivat. Kumpikin heistä sitoutui tutkimukseen omine lähtökohtineen ja odotuksineen. Niistä keskustelimme kummankin kanssa alkuhaastattelutapaamisilla. Motiiveiksi mainittiin kiinnostus lopputuloksia kohtaan, mahdollisuus puhua asioista, joista ei vastaavalla tavalla voi muiden kanssa puhua, ”joista ei koskaan tällai ole puhuttu” sekä omakohtaiset, askarruttavat asiat, joista kumpikin halusi haastattelujen kuluessa keskustella. Prosessinomaisuutta vahvisti se, että toteutettiin useampia haastattelutapaamisia ja että viimeisellä tapaamisella pyrin tietoisesti tarjoamaan osallistujille mahdollisuuden päättää, sulkea oma prosessinsa. Kunkin osallistujan prosessit nivoutuvat yhteen niissä päätelmissä, mitkä haastatteluista oli esiin nostettavissa, ja joista puhuimme kummankin haastateltavan kanssa erityisesti viimeisillä tapaamisilla.

Seksuaalihistorian haastattelulomakkeen käyttäminen tuki prosessinomaisuuden toteutumista. Omilla terapeuttina työskentelemisen kokemukseni olivat tukemassa kysymyssarjaan tukeutumista. Monien asiakkaiden kautta minulle oli tullut käsitys siitä, että oman seksuaalisen historian tarkastelu on koko oman elämän arvioimista, muistelemista, elämästään tietoiseksi tulemista edistävää, näin jo itsessään terapeuttinen prosessi. Vielä enemmän lomakkeen käyttöön päättymiseen kuitenkin vaikutti se, että halusin itselleni jonkinlaisen työvälineen, ikään kuin raamit tai rungon keskusteluille. Samalla koen valinnan tukeneen sitä, että esiyimmärykseni, omat tiedostamattomatkin olettamukseni olivat jossakin määrin hallittavissa. Lomakkeen loppuosa käsittelee ja pyrkii lähestymään mahdollisia seksuaalisia ongelmia. Tämän osan haastattelun rungosta jätin tietoisesti pois haastattelun aihealueista. Sen käyttäminen ei olisi palvellut tutkimuksen tarkoitusta.

Haastateltavien vähäinen määrä on asia, mikä antaa täyden syyn tarkastella tutkimuksen luotettavuutta kriittisesti. Intiimi aihealue, kysymyssarjan tarjoamista teemoista huolimatta, vie haastateltavat ja tutkijan herkälle maaperälle, missä asiat ja ilmiöt aina ovat varsin henkilökohtaisia ja ainutkertaisia. Ne nousevat ”persoonan kautta”, kuten toinen haastateltavista tätä asiaa pohti, todeten samalla kuitenkin, ettei vähäinen haastateltavien määrä haittaa, koska ”kaikiltahan nämä tulokset löytyy”. Tutkimuksen tuottamien päätelmien luotettavuutta mielestäni tukee se, että niiden tekemiseen johtaneet aihealueet ja ilmiöt näyttäytyivät kummankin haastateltavan kerronnassa. Ne tulivat julki prosessin eri vaiheissa, ollen aina erotettavina jokseenkin

samankaltaisina. Luotettavuutta vahvistaa näkemykseni mukaan myös se, että päätelmät syntyivät siitä dialogisesta keskusteluilmastosta, mikä kummankin haastateltavan kanssa käydyissä keskusteluissa vallitsi. Päätelmien ilmaisutavat ja sanamuodot syntyivät viimeisillä tapaamiskerroilla. Luotettavuutta tukee luonnollisesti edelleen se avoin luottamus, mikä oli omakohtaisesti koettavissa toteutuneissa kohtaamisissa.

Tutkimukset päätelmät ovat vastaus tutkimuksen alussa esitetyle kysymykselle, itse tarkoitukselle. Sokealla naisella ja tytöllä on suuremmat mahdollisuudet tulla hyväksikäytetyiksi näkövammansa takia. Hyväksikäyttö voi olla seksuaalista, muulla tavoin fyysiseen koskemattomuuteen kajoavaa tai sosiaalista. Haastatteluista kävi toistuvasti ilmi, että näkövammaisella naisella on mahdollisuus joutua hyväksikäytetyksi tulemiseen verrattavissa olevalla tavalla läsnä olevaksi tilanteissa, joihin hän ei haluaisi tai joihin hän ei joutuisi, jos hän ei olisi sokea.

Aikuinen, sokea nainen ei ole saanut koulusta tai kotoaan riittävää, sisällöllisesti kattavaa ja oikeaan aikaan ajoittunutta seksuaalikasvatusta. Hän on jäänyt vaille kaipaamaansa tietoa omasta itsestään, yksityiskohtaisista ominaisuuksiensa kuvaamisesta ja niiden rehellisestä vertaamisesta muiden vastaaviin ominaisuuksiin. Hän on hankkinut tietoutensa ”käsikopelolla” ja ”kantapään kautta”.

Tutkimuksen tekemisen loppupäätelmiä kirjatessa onnistuin löytämään amerikkalaistutkimuksen, missä oli haastateltu 161 eri tavoin näkövammaista naista ja miestä. Tutkimus osoitti, että yksi kolmesta kyselyyn osallistuneista ilmoitti jossakin elämänsä vaiheessa tulleen hyväksikäytetyksi tai olleensa hyväksikäytön yrityksen kohteena, hyväksikäytön tapaa ei tutkimuksessa eroteltu tai määritelty tarkemmin. (Pava 1994) Katson tämän työn tukevan tulosta ja samalla, muiden päätelmien avulla, selittävän sen synnyn olemusta, sen syitä. On varsin ymmärrettävää kuvitella, miten itsessään näkemättömyys, se, että ei omin silmin voi tehdä arviota ympäristöstä tai kommunikoida katseella, on olemassa oleva mahdollisuus tulla ohitetuksi tai väärin kohdelluksi, jopa hyväksikäytetyksi. Tämä mahdollisuus on sitä todennäköisempi, mitä vähemmän ihmisellä on tietoa itsestään, toisista, kaikesta siitä ympäröivästä maailmasta ja siinä vallitsevista ilmiöistä mitä elämässä on. Mitä vähemmän näkemätön on tekemisissä luotettavien, avointen, rehellisten ja rohkeiden ihmisten kanssa, sitä suuremmat mahdollisuudet hänellä on jäädä vaille tarvitsemaansa tietoa.

Tutkimuksen osoittamat päätelmät synnyttävät ajatuksia ja kysymyksiä. Mitä tulisi tehdä, että hyväksikäytetyksi tulemisen mahdollisuus vähenisi ja sokean naisen ja tytön mahdollisuus saada informaatiota itsestään ja ympäristöstään kasvaisi?

Tarvittaisiinko näkövammaisiin kohdentuva seksuaalikasvatusohjelma, mikä antaisi näkövammaisten parissa työskenteleville ja heille itselleen tietoa siitä, miten kasvattaa valmiuksia elää tasa-arvoisemmin, täydemmin ja turvallisemmin? Kuka tai ketkä ohjelman laatisivat ja sen toteuttaisivat? Mitä muiden aistivammaisten seksuaalikasvatuksen tila ja taso määrittäyty ja tarvittaisiinko heidän kohdallaan samankaltaista, tarkennettua ja kohdennettua tutkimusta ja ohjelmaa?

Erityisesti tutkimus johdattaa tekemään päätelmän, että tarvitaan vastaavaa tutkimustietoa näkövammaisten miesten seksuaalisesta kehitymisestä ja siinä vaikuttavista tekijöistä. Tukea ajatukselle antavat kokemukseni puhelinneuvontatyöstä, mitä tein kolmen päivän ajan syksyllä 2002 seksologian erikoistumisopintoihin liittyen. Tutkimusaiheeseen liittyen, ilmoitin puhelinneuvonnasta näkövammaisten Airut-lehdessä toiveenani saada vastaanottaa puheluja ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä näkövammaisilta henkilöiltä. Kaikki palveluun yhteyttä ottaneet olivat miehiä. Eräs miehistä kertoi, ettei olisi soittanut miesterapeutille, sillä ”miesten, myös näkövammaisten miesten, porukoissa ei puhuta heikkouksista”. Niissä vertaillaan saavutuksia ja voidaan hyvin. Jos vastassa olisi ollut miesterapeutti, olisi ollut liian lähellä.” Soittajat olivat selvästi miettineet aiheitaan ja hahmotelleet valmiiksi kysymyksen tai pohdintansa syyn. Yhteydenoton syinä olivat aikuisena vammautuminen, näkökyvyn menettäminen ja siihen sopeutuminen ja sen kanssa eläminen pitkässä parisuhteessa, riippuvuus viihdepuhelimiin soittamiseen, vaimon haluttomuus, kivulias yhdyntä, kahden eri tavoin vammaisen parisuhde, yksinäisyys, tietämättömyys, ylipäättään ”asiat, joita ei koskaan tai keneltäkään ole aiemmin uskaltanut kysyä”. Kaksi soittajista otti yhteyttä kahteen kertaan. Kumpikin kuvasi, miten kynnys soittamiseen oli ollut korkea ja että tärkeintä ensimmäisellä kerralla oli saada vakuuttua siitä, että oma asia tulee ”tosissaan otetuksi”.

Sanan mukaisesti, kokemus antaa vakavasti otettavan tutkimustehtävän edelleen toteuttavaksi.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Gummerus.

Andersen, T. 1991. The Reflecting Team: Dialogues and Dialogues about the Dialogues. New York: Norton.

Andersen, T. 1998. Our Expressions from Our Meanings and Ourselves. Luennot. Perheterapiaseminaari 27. – 28.5. 1998. Teuvo Pakkalan Sali. Oulu.

Heidegger, M. 1991. Silleen jättäminen. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta 29: Tampere.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 1993. Teemahaastattelu. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Kaufman, S. R. 1986. The ageless self, Sources of meaning in late life. Madison WI: The University of Wisconsin Press.

Kaufman, S. R. 1994. In-Depth interviewing, Teoksessa J.F. Gubrium, A. Shankar (eds). Qualitative methods in aging research. Thousand Oaks: California.

Pava, W.S. 1994. Visually Impaired Persons Vulnerability to Sexual and Physical Assault. Journal of Visual Impairments & Blindness. Mar-Apr. 103-112.

Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Tampere: Vastapaino.

Varto, J. 1996. Lihan viisaus. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.

Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: SKS.